

1990 SONRASI TÜRKİYE İLE AZERBAYCAN ARASINDAKİ SOSYO KÜLTÜREL İLİŞKİLER

Leyla ÖNEN

Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, ressam_aliyeva@windowslive.com, ORCID: 0000-0002-3115-6943

Önen, Leyla. "1990 Sonrası Türkiye ile Azerbaycan Arasındaki Sosyo Kültürel İlişkiler". ulakbilge, 61 (2021 Haziran): s. 923-932. doi: 10.7816/ulakbilge-09-61-10

ÖZ

1990 yılı sonrasında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'da doğal gaz ve petrolün işletilmesi yönünde dünya devletleri birbirleriyle rekabete girmiş ve birçok proje imzalanmıştır. Bu projelerde Türkiye de stratejik ortak olarak yer almıştır. Bu anlamda ortak tarihe ve değerlere sahip iki ülke olan Azerbaycan-Türkiye siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel ilişkileri hızla gelişmeye başlamıştır. Çalışmada Türkiye ile Azerbaycan arasındaki siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel ve sanatsal ilişkiler incelenmiştir. Çalışmada 1990-2020 yılları arasındaki ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel gelişmelerin ele alınması amaçlanmıştır. 1970 ile 1990 yılı arasındaki ilişkilere kısaca değinilmiş ve Azerbaycan'ın 1990 sonrası bağımsızlığını kazanmasıyla ekonomik, siyasal ve kültürel, sanatsal bilgiler irdelenmiştir. Aynı zamanda siyasî, tarihi, ekonomik ve kültürel olaylar araştırılmıştır. Çalışmada Azerbaycan Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişim süreci değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Azerbaycan ile Türkiye arasındaki temel ekonomik ve siyasî faktörler kültürel ilişkilerin gelişimi doğrultusunda incelenmiştir. Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ekonomik, siyasal ve diplomatik ilişkilere aynı başlık altında yer verilmiştir. Çalışmada Türkiye ve Azerbaycan arasında kurulan sosyo-kültürel ve sanatsal ilişkiler ele alınmıştır. Aynı zamanda çalışmada bağımsızlık sonrasında imzalanan anlaşmalara değinilerek, iki ülke arasında yaşanan ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal gelişmelerin etkisi ile yeni düzlemdeki ilişkiler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Türkiye, kültür, sanat, siyaset, ekonomi

Makale Bilgisi:

Geliş: 22 Şubat 2021

Düzeltilme: 30 Mayıs 2021

Kabul: 25 Haziran 2021

Giriş

1990 öncesi dönemde Azerbaycan'ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ülkeleri arasında yer alması Türkiye'yle ilişkileri kısıtlamıştır. SSCB'nin "Sovyet insanı" inşa etme isteği birçok halkla birlikte Azerbaycan'ın da geleneksel, kültürel ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. O dönem maddî varlıkların yok edilmesi, dil ve alfabenin değiştirilmesi gibi ulusal ve milli değerlerden uzaklaştırma politikası uygulanmıştır. Bu durum uluslararası kültürel ve sanatsal ilişkilere de yansımıştır. 1970 yılından yumuşama dönemine geçilmesi ile Türkiye Azerbaycan arasında kültürel ve sanatsal alışverişler yeniden başlamıştır. Yumuşama (Denant) ve Yeniden yapılanma (Perestroyka) dönemiyle başlayan bu ilişkiler Sovyet yönetiminin gözetiminde yürütülmüştür. Moskova, Türkiye ve Azerbaycan halkları arasındaki ortak değerleri tehlike olarak algılamaktaydı. Azerbaycan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın İran ve Türkiye ile kısıtlanmış ilişkilerin yeniden kurulması için Moskova hükümetine müracaatı olumlu yanıt alamamıştır. Bu yaklaşım, Azerbaycan'ın bu devletlere eğilimini engellemek amacı gütmüştür (Kasımlı, 2004:190).

1970 yılında Yumuşama dönemiyle birlikte Türkiye ve Azerbaycan arasında kültürel ilişkiler oluşturulmuştur. İlk olarak iki ülke kütüphaneleri arasında anlaşma yapılmıştır. Sovyet Azerbaycan Cumhuriyeti Kütüphanesi ve Türkiye'de bulunan İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arasında yapılan bu anlaşma ile iki ülkenin ortak tarihe, dile ve geleneklere sahip olduğu görülmüştür. 80'li yıllara gelindiğinde yayın evleriyle ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Reşat Nuri Güntekin, Suat Derviş gibi birçok Türk yazarının eserleri Rus ve Azerbaycan dillerine çevrilmiştir. Bu faaliyetler içinde müzik sanatçılarının Türkiye'ye turne yolculukları iki ülke arasında etkileşimi daha da pekiştirmiştir. Turlarda o dönemde Türkiye'de rağbetle karşılanan müzisyen Zeynep Hanlarova da yer almıştır. Bu etkinlikler arasında sergiler de yer almıştır. 1987 yılında İstanbul'da Atatürk Kültür Merkezinde "Azerbaycan Halısı" adlı sergi açılmıştır. Etkinlik Ankara ve İzmir'de de düzenlenmiştir. Bakü'de UNESCO'nun düzenlediği Uluslararası Halı Sempozyumu'na Türkiye de katılmıştır.

1990 yılında Türkiye'de Azerbaycan geleneklerini yansıtan sergi düzenlendi. Resim sergisinde konuşma yapan dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Namık Kemal Zeybek sanatsal etkinliklerin devam ettirilmesi gerektiği konusuna değinmiştir. Bu konuşma sonrasında her iki ülkede karşılıklı sergiler düzenlenmiştir (Kasımlı, 2004:174). Düzenlenen sergiler iki ülke arasında yeni oluşan ilişkilere olumlu yön vermiştir.

Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle 1991 yılında Azerbaycan bağımsızlığını ilân etti. Ardından Azerbaycan uluslararası alanda bağımsız siyaset yürütmeye başladı. Başlatılan kültürel, sanatsal ilişkilere rağmen Sovyetlerden kalma bilincin etkileriyle hareket edilmekteydi. Başlarda yürütülen dış politika Sovyet ülkeleri arasında kurulan ilişkilerin ötesine geçmemiştir. Bağımsızlığın ilk yıllarında Rusya eğilimli siyaset yürütülmüştür. Bu siyaset petrol zengini Azerbaycan'ın bağımsızlığına gölge düşürerek, geleceğini tehlikeye atmaktaydı.

Bağımsız devlet olarak Azerbaycan'ı ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Türkiye ile Azerbaycan arasında siyasî, kültürel, ekonomik ilişkilerde gelişim yaşanmıştır. Bununla birlikte 1992 yılında diplomatik ilişkileri sağlayan birçok anlaşma imzalanmıştır (Mikail ve Tazegül, 2012:36).

SSCB'nin dağılması sonrasında Azerbaycan'la birlikte Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan (bu devletler 1918 yılına kadar Türkistan olarak adlandırılmaktaydı) bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Türkiye özellikle Azerbaycan'ın ve Türk devletlerinin bulunduğu bölgede siyasi ve kültürel olarak etkin duruma gelmiştir (Babayeva, 2013:5). Bu durumu Hüseynova, (2008) şöyle yorumlamaktadır:

"Böylece 20. yüzyılın 90'lı yıllarına kadar Türk halkları sadece uluslararası arenada Türkiye Cumhuriyeti tarafından temsil edildi. 1990'ların başında, SSCB'nin dağılması sonucu Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan olmak üzere beş Türk devleti ile Türk dünyasında büyük bir canlanma yaşandı. Bu anlamda, yirminci yüzyılın 90'lı yılları, Türk devletleri arasında her alanda çok yönlü ilişkilerin kurulduğu dönemdir"(2008:6).

90'lı yıllardan itibaren Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Türkiye arasında ilişkileri olumlu düzeye taşıyan birçok alanda anlaşma yapılmıştır. 1993 yılında bu ülkelerin Kültür Bakanlıkları tarafından TÜRKSOY kurulmuştur. Bu kurum kültürel değerleri ileri düzeye taşıyan birçok etkinlik düzenlemiştir. Tüm etkinlik ve anlaşmalara rağmen Azerbaycan ve Türkiye arasında ilişkiler diğer Türk devletlerine nazaran gelişmiş eksende devam etmekteydi. Bunun nedeni her iki devletin ortak geçmişe, dil, ve tarihe sahip olmasıydı.

Bu çalışmada 1990-2020 yılları arasında ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel olayların ele alınması amaçlanmıştır. Ortak tarihe ve değerlere sahip olan dost ve kardeş ülke olan Azerbaycan ile Türkiye birlikte

birçok projede yer almıştır. Bu durum siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel ilişkilerin gelişimine ön ayak olmuştur. Buradan yola çıkarak çalışmada Türkiye ile Azerbaycan arasındaki siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel ve sanatsal ilişkiler incelenmiştir. Aynı zamanda iki ülke arasındaki ekonomik, siyasî ilişkiler kültürel gelişim doğrultusunda irdelenmiştir. Çalışma konusunu Türkiye ve Azerbaycan arasındaki sosyo-kültürel, sanatsal ilişkiler oluşturmaktadır. Çalışmada 1970 ve 1990 yılları arasında siyasal, kültürel ve sanatsal verilere kısaca yer verilmiştir. Aynı zamanda bağımsızlık sonrası Azerbaycan'da ekonomik, siyasal ve kültürel, sanatsal olaylar ele alınmıştır. 1990 sonrası anlaşmalara yer verilerek, Türkiye ve Azerbaycan arasında yaşanan ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal gelişmelerin etkisi ile yeni düzlemdeki ilişkilere değinilmiştir.

Azerbaycan ve Türkiye siyasî ve ekonomik ilişkileri

Azerbaycan ile Türkiye arasında siyasî ve ekonomik ilişkileri bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren üç aşamada ele almamız gerekmektedir. Mütellibov'un iktidarda olduğu dönem (1991-1992) ilk aşamayı, Ebülfez Elçibey dönemi (1992-1993) ikinci aşamayı oluşturmuştur. Üçüncü aşama 1993- 2003 yılları arasında Haydar Aliyev'in cumhurbaşkanı olduğu dönemdir.

1990 yılında Rusya hükümeti tarafından iktidara Ayaz Mütellibov getirilmiştir. Mütellibov Rusya eğilimli politikaya önem vermesine rağmen Türkiye'yle de olumlu ilişkiler yürütmüştür. 1991 yılı 25 Mayıs tarihinde Bakü'de Türk konsolosluğu ve 1992 yılı 14 Ocak tarihinde Büyükelçilik açılmıştır. 1992 yılında Mütellibov, Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın davetiyle Türkiye'yi ziyaret etmiş, Turgut Özal da resmi olarak Azerbaycan'da ilk seferde olmuştur. Bu karşılıklı seferler sonucu iki ülke arasında "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır (Hasanov, 2003:27).

Karabağ Savaşı'na çözüm bulunmaması ve Azerbaycan topraklarının yüzde yedisinin Ermeniler tarafından işgal edilmesi sonucu Mütellibov'a halk ve muhalif hareketler tarafından baskı uygulanmış ve istifaya zorlanmıştır. Mütellibov'un istifası ardından Yakup Memmedov yönetime geçmiş, üç ay yönetimde kalarak dengeli politika izleyeceğini beyan etmiştir. Rusya'ya selefi Mütellibov'dan daha mesafeli duruş sergileyen Yakup Memmedov'un iktidarda olduğu dönemde Rusya Azerbaycan'ın bağımsızlığını resmen kabul etmiştir. Yakup Memmedov uluslararası ilişkileri geliştirecek - İslam Konferansı Örgütü'ne (İKÖ), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na (BMT) üye olmuştur (Kasimov, 1996:21).

1992 yılında Mütellibov yeniden iktidara getirilmiştir. Bu durum "Halk Cephesi" taraftarlarının ayaklanmasına neden olmuştur. Bu sebeple Mütellibov ülkeden kaçarak Rusya'ya sığınmıştır. Ardından ilk şeffaf seçim yapılmış ve Ebülfez Elçibey yüzde 64 oy ile cumhurbaşkanı seçilmiştir. Elçibey'in iktidara gelmesiyle dış politika yönünü Türkiye ve Batı'ya yönelmiştir. Türkiye Azerbaycan'la işbirliği yaparak uluslararası alanda Azerbaycan'ın tanınmasına yardımcı olmuş, Karabağ sorununun çözülmesine yönelik önemli eylemlerde bulunmuştur. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gündemine Karabağ sorununu taşımıştır. O dönem Türkiye ve Azerbaycan arasında ilişkiler olumlu düzeye ulaşmıştır. Ancak Türkçülük düşünceleriyle devleti yöneten Elçibey'in Rusya ve İran devletini düşman olarak nitelendirmesi ilişkileri olumsuz etkilemiştir (Akdoğan, 2007:15). Oluşacak tehlike göz ardına alınarak Rusya karşıtı ilişkiler kurulmuştur (Beşikçi Öraz , 2016:240).

Yılmaz ve Sayın (2013) Atatürk hayranı Elçibey'in, "Bütün Azerbaycan" düşüncesiyle uyguladığı dış politikayı şu şekilde ifade etmektedir:

"Elçibey iç ve dış politikasında "Bütün Azerbaycan" yani Kuzey ve İran'ın kontrolündeki Güney Azerbaycan'ı birleştirme ideolojisi ortaya atmış ve bu dış politikanın da önemli bir unsuru olmuştur. Elçibey'in "Bütün Azerbaycan" ideali son yirmi yılda giderek daha büyük politik bir anlam ve önem kazanmıştır. Elçibey tarafından sistemli bir biçimde ortaya konulan bu anlayış, milli bütünlük unsurunu, milli müstakillik ve milli devlet kavramları ile birlikte ele almıştır" (Yılmaz ve Sayın, 2013:32.),

Azerbaycan'ın kendisine ait ordusunun olmaması Karabağ sorununun çözülememesinin nedenleri arasında yer almıştır. Bu durumla ilgili Elçibey yönetimi Türkiye'den destek alarak Azerbaycan milli ordusunun oluşturulması amacıyla Ağustos 1992 yılı tarihinde çağrı yapmıştır. Yirmi binden fazla kişinin katılımıyla ordu kurulmuştur. Bunun yanı sıra, askeri alanda bilgi ve deneyim yetersizliğini gidermek amacıyla birçok Azerbaycanlı genci Türkiye'ye gönderilmiştir (Babayeva, 2013:22).

1992 yılının Kasım ayında Ebülfez Elçibey ilk resmi seferi Türkiye'ye yapmıştır. Bu ziyaret esnasında Elçibey, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü toplantısına katılmıştır. Ardından 1993 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal Azerbaycan'a resmi seferde bulunmuş ve Türkiye Azerbaycan arasında siyasî ve ekonomik, kültürel ilişkilerin geliştirilmesini içeren sözleşmeler imzalanmıştır. Tüm imzalanan sözleşmelere rağmen, Azerbaycan'ın

zor durumunda mesafeli politika yürüten dönemin Türkiye yönetiminden Elçibey gereken desteği alamamıştır ve 1993 yılı Karabağ savaşında Kelbecer ili kaybedilmiştir.

Elçibey döneminde Batı petrol şirketleriyle ile Hazar Denizi'nde Azerbaycan'ın enerji rezervlerinin kullanılmasını amaçlayan anlaşmalar yapılmıştır. Ardından Azerbaycan topraklarından Rus askeri kuvvetleri ve üslerini çıkarmıştır. İlişkilerin bu ekseninde devam etmesi sonucunda Rusya tarafından desteklenen darbe ile AHC iktidardan gitmiştir. Avrupa petrol şirketleriyle anlaşma imzalanması öncesinde bu olayın olması, Rusya'nın bölgede hakim güç olma isteği durumunu açık şekilde ortaya koymuştur (Aslan, 1996:143).

Türkiye darbecilere karşı çıkararak Elçibey iktidarının yanında olduğunu söylese de bu söylemlerden öteye geçememiştir (Akdoğan, 2007:39). Tüm bu olumsuzluklarla baş edemeyen Elçibey Süleyman Demirel'in tekidi ile Aliyev'in hakimiyete gelmesini kabul etmiştir. Demirel, koyu Türk milliyetçisi Elçibey'i tehdit olarak algıladığı için Aliyev'i desteklemiştir (Babayeva, 2013:23,24). "Sonraki yıllarda Türkiye ve Azerbaycan'ı Doğu ile Batı arasında enerji koridoru yapacak işbirliklerinin temeli de bu dönemlerde atılmıştır" (Aydın, 2018:41).

1993 yılındaki seçimle Haydar Aliyev iktidara gelmiştir. Aliyev'in iktidara gelmesiyle tek partili sisteme geçilerek Yeni Azerbaycan Partisi kurulmuştur (Babayeva, 2013:44). Aliyev döneminde Ermenistan'ın işgalci politikalarına karşı Rusya'nın sessiz kalması Karabağ'ın kaybedilmesine neden olmuştur (Aslanlı ve Hesenov 2005:181). Aliyev, 1994 yılı 5 Mayıs tarihinde sükuneti öngören "Bişkek Protokolü"ne imza atmıştır. Bu protokol ateşkes sürecini başlatmıştır. "1994'te ateşkesin imzalanmasını sağlayan Aliyev, kısa sürede iç siyasette de istikrarı sağlamış ve Karabağ probleminin çözümüne yönelmiştir" (Alkan, 2010:116).

Aliyev ilk başta Rusya eğilimli siyaset izlese de beklediği karşılığı alamayınca Türkiye ve Batı ülkelerine eğilim göstermiştir. Bununla Azerbaycan Türkiye ilişkilerinde yeni aşama başlatılmıştır (Rzayev, Mamedov, Hasanov, ve Nebiyev, 2010:483).

O dönem imzalanan petrol anlaşmalarında Türkiye'yle birlikte Rusya'nında de yer alması sağlanmıştır. Elçibey siyasetine nazaran daha dengeli siyaset yürüten Aliyev, İran ile ilişkilerin olumlu düzeye oturtulmasında önemli adımlar atmıştır (Babayeva, 2013:39).

1994 yılında Hazar Denizi'nde bulunan Azeri, Güneşli ve Çırac yataklarının ortak işlenerek paylaşılmasını ön gören "Asrın Anlaşması" imzalanmıştır. Bununla Azerbaycan'ın dünyadaki yeri belirlenmiş ve Rusya'nın ülkeye müdahalesi önlemiştir (Beşikçi Öraz, 2016:244). Anlaşmada yer alan ABD, İngiltere, Norveç, Türkiye ve Suudi Arabistan, Karabağ sorununun çözülmesi, ülkede istikrarın sağlanması adına adımlar atmıştır. Aynı zamanda bu proje ile yüzde 10 gelirle Rusya'ya da yer verilerek oluşacak sorunlara bir nevi önlem alınmıştır (Aras, 2006:43). Bu projeye katılan Türkiye 1996 yılı tarihinde Şahdeniz Projesi'ne de dahil edilmiştir (Akdoğan, 2007: 80).

Batıda ilk defa seferde olan Aliyev 1993 yılında Paris seferini yapmıştır. Bu sefer Demirel'in yardımıyla gerçekleşmiştir. Türkiye, Azerbaycan için Batı işbirlikleri geçiş kapısı, Azerbaycan ise Türkiye için Kafkaslara ve Türk dünyasına köprü olmuştur (Akdoğan, 2007:42).

Mikail ve Tazegül (2012) politik, ekonomik, kültür ve eğitim gibi alanlarda gelişimin önemini şu şekilde vurgulamıştır:

"Türkiye, Azerbaycan'ın bağımsızlığının pekiştirilmesi, toprak bütünlüğünün korunması ve Hazar Denizi'ndeki doğal kaynaklarından gelen ekonomik potansiyelinin hayata geçirilmesinin gerekli olduğunu düşünmektedir. Bir diğerinin egemen eşitliğine karşılıklı saygı temeline dayanan Türkiye-Azerbaycan ilişkileri sadece siyasi alanda değil, ekonomi, ticaret, eğitim, ulaş- tırma, telekomünikasyon, tarım, sosyal güvenlik, sağlık, kültür, bilim, turizm gibi her alanda gelişmeyi sürdürmektedir" (Mikail ve Tazegül, 2012:36).

Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesinde Türkiye'nin yer alması, Türk Sanayiciler ve İş adamları Derneği'nin (TÜSİAD) kurulması, enerji ve inşaat sektöründe, haberleşme alanında anlaşmalar yapılması çok yönlü ilişkileri ortaya koymuştur. O dönem ihalelerde Türk iş adamlarına ait firmalara öncelik tanınması, enerji sektöründe Türkiye'nin tercih sırasının başında gelmesi olumlu değişimi ortaya koymuş ve Türk yatırımcılar tarafından yapılan yatırımlarla birçok alanın gelişimi sağlanmıştır (Aras ve Süleymanov, 2012). Aynı zamanda herhangi bir ülke tarafından oluşacak tehlike ve saldırı durumunda gerekenin yapılması ve önlem alınması hükmünü içeren anlaşma imzalanmıştır. Bununla ortak değerlere sahip Azerbaycan ve Türkiye arasında önemli izlemsel birliktelik elde edilmiştir (Babayeva, 2013:60).

1995 yılında Türkiye Azerbaycan arasında ortak bildiri, televizyon yayınları hakkında işbirliği ve otomobil taşımacılığı anlaşması yürürlüğe girmiştir (Hüseynova, 2007: 68). Başbakan Mesut Yılmaz'ın 1996 yılında Bakü'de resmi seferi sırasında Ermenistan'la sınırların kapatılması konusunda anlaşmaya varılmıştır (Aslanov, 2012:10). Bu anlaşma ile iki kardeş ülke arasında güven duygusu oluşmuştur.

1997 yılında Karma Ekonomik Komisyonu Birinci Dönem Toplantısı Protokolü, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerin Geliştirilmesine İlişkin İşbirliği Hakkında Protokolü, 1998 yılı Temmuz ayında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi, 2002 yılında İkinci Karma Ekonomi Komisyon Toplantısı Protokolü imzalanmıştır (Çölükoğlu, 2020).

Haydar Aliyev iktidarda olduğu dönem birçok proje ve anlaşmaya imza atmıştır. Ancak 2002 yılında sağlık sorunları nedeniyle GATA'da tedaviye başlamış, 2003 yılında tedavisi Cleveland Hastanesinde devam etmiştir. Aliyev, Cleveland hastanesinde tedavi sırasında hayatını kaybetmiştir. Ardından iktidara oğlu İlham Aliyev gelmiştir.

İlham Aliyev babasının yürüttüğü denge politikasını izleyerek Türkiye Azerbaycan siyasi ilişkilerini üst düzeye taşımıştır. 2004'te Çevre Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması, 2008 yılı tarihinde Azerbaycan Aile, Kadın ve Çocuk Sorunlarından Sorumlu Devlet Komitesi ile Türkiye Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 18 Şubat 2008 yılı tarihinde ise İcra Planının Onaylanması, Uzun Vadeli Ekonomik ve Ticari İşbirliği Programı gibi birçok anlaşma yapılmıştır (Azerbaycan-Türkiye ilişkileri, 2020). 2007 yılı Temmuz ayında Abşeron yarımadasındaki "Şahdeniz" doğal gaz boru hattına Türkiye boru hatları da eklenmiştir. 2007 yılı 18 Kasım tarihinde ise Azerbaycan doğal gazı Türk-Yunan boru hattı üzerinden taşınmaya başlanmıştır (Rzayev ve diğerleri, 2010:505).

İlham Aliyev döneminde ilişkiler karşılıklı eksende devam etmiştir. Nitekim 2010 yılında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması imzalanmıştır. Aynı zamanda ortak bakanlar kurulu olarak bilinen ve tüm alanlarda ilişkilere ivme kazandıran Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi düzenlenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti, 2011).

2012-2013 yıllarında Türkiye, Azerbaycan'ın Birleşmiş Milletler Teşkilatının Güvenlik sorunlarını önleyecek kurulda geçici üyeliğe seçilmesine yardımcı olmuştur (Kılıç, 2012:18).

2015 yılında Trans Anadolu doğal gaz boru hattı (TANAP) projesinin temel atma töreni gerçekleşmiştir (Aras ve Süleymanov, 2012). 2018 yılında Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı Projesinin gerçekleşmesi iki devlet arasında ticari ve ekonomik etkileşimi olumlu düzeye taşımıştır.

2020 yılı İkinci Karabağ Savaşında Türkiye Azerbaycan'a siyasi, manevi ve askeri destekte bulunmuştur. 2020 yılı 10 Aralık tarihinde Azerbaycan ve Türkiye arasında kimlik ile giriş çıkış izni anlaşması imzalanmıştır. Bunun dışında Karabağ'da inşaat sektörü alanında birçok işbirliği yapılmıştır.

Azerbaycan Türkiye diplomatik münasebetlerin sağlanmasından itibaren Azerbaycan'da Türk iş adamları ortak ve bağımsız iş yeri, kuruluş ve işletmeler açmıştır (Mikail ve Tazegül, 2012:117). Aynı dili konuştuğumuz, ortak tarih ve kültüre sahip olduğumuz için yatırımcılar etkileşim ve adapte zorluğu yaşamamıştır. Bu nedenle Azerbaycan, Türk yatırımcılarının ilk tercih sırasında yer almıştır (Cemilli, 2007:100).

Azerbaycan-Türkiye Sosyo-Kültürel İlişkiler

Bağımsızlığın kazanılmasıyla Azerbaycan'da yürütülen kültür ve topluma yönelik politikalar, ahlâkî, ulusal, manevi değerleri koruyarak gelecek kuşaklara aktarma amacıyla yeniden düzenlenmiştir. Milli, geleneksel, ahlâkî değerlerin ön plana çıkarılmasını ve beşeri, hümanist görüşlerin benimsenmesini içeren birçok karar kabul edilmiştir (Abbasov, 2008: 4).

1990 yılından sonra Azerbaycan Türkiye ilişkilerinde yeni aşama başlamıştır. 1990 yılı Ocak ayında İstanbul, Ankara, Kayseri ve Konya'da "Azerbaycan Sanat Festivali" düzenlenmiştir. İstanbul boğazında düzenlenen bu etkinliğe Azerbaycan Halk sanatçısı keman ustası Servet Guliyev, opera sanatçısı Lütfiyar İmanov, müzikolog Elşad Bağirov, Azerbaycan Dram Tiyatro oyuncular ve "Harı Bülbül" folklor grubu da katılmıştır. 1990 yılında Bakü Mirze Feteli Ahundov Tiyatrosu'nda Türk bestecisi Nevit Kodallı'nın "Van Gogh" operası gala gecesinin düzenlenmesi önemli etkinlikler arasında yer almıştır. 1990 yılında Trabzon'da ve 1992 yılında Bakü Hagani Ticaret Merkezi'nde resim sergisi açılmıştır. Mayıs 1992'de Bakü'de "Çağdaş Türk Resminden Bir Kesit" sergileri düzenlenmiştir. Bu sergilere Türkiye'den Nevzat Akoral, Mehmet Başbuğ, Nüzhet İslimyeli, Osman Zeki Oral, Eşref Üren gibi çağdaş Türkiye sanatının önemli isimleri katılmıştır. Bu sergiler iki ülke arasında sanatsal ilişkilere zemin hazırlamıştır. Özgür anlayış biçiminin, ulusal ve beşeri değerlerin yansıtıldığı eserlerin yer aldığı sergiler en çok İstanbul'da düzenlenmiştir. Nitekim 1990 yılında İstanbul'da Azerbaycan halı ressamı Kamil Aliyev'in eserlerinden oluşan sergi açılmıştır. Sergide Nizami, Fizuli, Puşkin gibi önemli isimlerin portreleriyle birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün de portresi yer almıştır. 1991 yılında İstanbul'da Ramko Sanat Galerisinde resim sergisi düzenlenmiştir (İbrahimov, 2013:237). 1991 yılı Nisan ayında kültür bakanlığının davetiyle Mais

Ağabeyov, Salhab Memmedov, Elmira Şahtahtinskaya vb. Azerbaycan ressamı Ankara'ya davet edilmiştir. Ziyaret esnasında sanatçılar Ankara kültürel yaşamıyla ve Gazi Üniversitesi resim bölümü programıyla tanışmıştır. Ziyaret sonrası 1991 yılında Ankara ve İzmir'de Azerbaycan ressamlarının eserlerinden oluşan sergi açılmıştır (Hüseynova, 2008:10).

1990 yılı Ekim ayında Türkiye Yazarlar Sendikası ile Azerbaycan Yazarlar Birliği arasında sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmede her iki ülkenin yazar ve şairlerinin tanıtılması amaçlanmıştır. 1990'lı yıllarda Türkiye'ye çeşitli alanları kapsayan 28 bine yakın kitap, 58 bin gazete ve dergi gönderilmiştir. 1990 yılında Bursa'da Ahmet Vakıf Paşa Devlet Tiyatrosunda Azerbaycan bestecisi Üzeyir Hacıbeyov'un "Meşedi İbad" operası sahnelenmiştir. Şubat ayında aşık sanatı geleneklerin tanıtılması amacıyla "Türk Folklor Kurumu" tarafından Yunus Emre'nin 700. yıl dönümüne özgü Ankara ve Eskişehir'de düzenlenen şiir haftasına Azerbaycan aşıkları da davet edilmiştir. Davetliler arasında şair Hüseyin Arif ve Memmed İsmayıl, Aşıklar Birliği Başkan Yardımcısı Aydın Çobanoğlu da yer almıştır. 1991 yılı UNESCO tarafından "Yunus Emre Yılı" ilan edilmiştir. Bu nedenle Azerbaycan Devlet Kültür ve Sanat Üniversitesi'nin tiyatro salonunda Yunus Emre anısına bir etkinlik düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra Azerbaycan Devlet Akademik Opera ve Bale Tiyatrosunda etnomüzikolog ve besteci Ahmet Adnan Saygun'un "Kerem" operası oynanmıştır. Operanın sahneleştirilmesinde dekoratör Acar Başkurt ve sanat eleştirmeni Aydın Gün önemli rol üstlenmiştir. Kasım ayında Türkiye'de Azerbaycan şairi Nizami Gencevi'nin 850. Yıl dönümüne ithafen düzenlenen sempozyuma 20'ye yakın Azerbaycan bilim insanı katılmıştır. 1991 yılı kültürel etkileşimi destekleyen etkinlikler arasında Cefer Cabbarlı adına "Azerfilm" stüdyosu filmlerinin; "Nizami", "Dede Korkut", "O olmasın, bu olsun", "Azablı yollarla", "Yaramaz "Türkiye'de yayınlanması yer almıştır. Film günleri sonrasında Başkent Bakü'de ve mega polis şehir ismini alan İstanbul'da "Türk ve Azerbaycan dünyası" isimli kitapçevleri açılmıştır (Hüseynova, 2007: 64). 1990 yılında Bakü'de Azerbaycan Türkiye Cerrahi Sempozyumu düzenlenmiştir. Sempozyum esnasında Topçubaşov Bilimsel Araştırma Kliniği ve Deneysel Cerrahi Enstitüsünde Türk ve Azerbaycan doktorları birlikte ameliyat yapmıştır. 1991 yılında İstanbul Üniversitesi ile Bakü Devlet Üniversitesi, Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Azerbaycan Devlet Tıp Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi ile Azerbaycan Politeknik ve İnşaat Üniversitesi vb. yüksek öğretim kurumları arasında işbirliği yapılmıştır (Aslanov, 2012:9,10). 1991 yılında Bakü-İstanbul havalimanları ve haberleşme alanında sözleşmeler imzalanmıştır. 1992 yılında ise vizesiz giriş çıkış izni anlaşması yapılmıştır. Türkiye ve Azerbaycan arasında eğitim, kültür, sanat ve sağlık alanlarında işbirliğinin yapılması, kadın örgütlerinin ortak anlaşmaları kültürel, ekonomik ve turistik bağların kurulmasını da hızlandırmıştır (Yılmaz, 2010:38) .

1992 yılına gelindiğinde Türkiye Azerbaycan arasında sosyo-kültürel etkileşim açısından eğitim, dil, haberleşme alanında birçok anlaşma yapılmıştır. 1992 yılı 9 Şubat tarihinde Azerbaycan Devlet Televizyon ve Radyo Komitesi (AZTV) ile Türkiye Cumhuriyeti Radyo ve Televizyon Kurumu arasında anlaşma imzalanmıştır (Gürler, 2015:120). Bu anlaşmalar arasında TRT'nin Azerbaycan halkı için yayına açılması Türkiye'ye ilgiyi artırmıştır.

1992 yılında iki ülke arasında Türk soylu öğrencilerin mübadelesini öngören program imzalanmıştır. Program esnasında iki binin üzerinde Azerbaycanlı öğrenci Türkiye yüksek öğretim kurumlarında eğitim almıştır (Novruzov, 2012:145). Programın amaçları arasında dostluk ve kardeşlik ilişkilerinin kurulmasını, gelişmesini sağlayacak özellikler yer almıştır. Projede öğrencilerin sorunlarıyla ilgilenen eğitim temsilcisi görevi de tesis edilmiştir (Hüseynova, 2008:10). Azerbaycan üniversitelerinde öğrenimini tamamlayıp Türkiye'ye dönen gençlerin devlet kurumlarında diplomalarının tanınmaması çalışmalarına engel olmuştur. Bu sorun 1998 yılı Kasım ayında eğitim ve kültürel alanlarda yapılan işbirlikleriyle çözülmüştür (Babayeva, 2013: 90) .

1994'te her iki ülkenin kültürel, sanatsal, toplumsal alanlarında ve iktisadi olarak gelişimini yeğleyen ortaklık sözleşmeleri; Azerbaycan ve Türkiye arasında Spor Alanında İş Birliği, Kültür ve Sanat Alanlarında İş Birliği, Tahsil ve Bilim Alanında İş Birliği protokolleri, 30 Mayıs'ta Bilimsel, Teknik, Sosyal, Kültürel ve İktisadi Alanlarda İş Birliği imzalanmıştır (Gürler, 2015:121). 1994 yılında Azerbaycan şairi Muhammet Fuzuli'nin anma gecesinde Ankara'da yapılması kültür alışverişinin önemli adımlarından olmuştur. Bu kültür programı Fuzuli'nin 500. yıldönümü anısına yapılmıştır. Aynı zamanda 1995 yılında akademisyen, doktor, Yükseköğretim Kurulu Başkanı İhsan Doğramacı'nın sekseninci yıldönümü Azerbaycan'da kutlanmıştır.

1997'de Eğitim Bakanlıkları tarafından eğitim, bilim alanlarının gelişmesi yönünde sözleşmeler yapılmıştır (Babayeva, 2013:89,90). Yapılan bu sözleşmeler iki ülke arasında kültürel etkileşimi pekiştirmiştir. Bu pekişme kültürel ilişkilerin temel aracı olmakla birlikte kalıcılık sağlayarak hızlı gelişimi hedeflemiştir. 1997'de Türkiye

kitle iletişim vasıtası olan kanalların Azerbaycan'da izleyiciyle buluşması için yeni anlaşmalar yapılmıştır (Hüseynova, 2008:34). 1997 yılında Türkiye Azerbaycan Dostluk ve İşbirliği Vakfı kurulmuştur. Ortak gelenek ve göreneklere sahip iki ülkenin kültürel ve sanatsal ilişkileri bu etkileşimler sonucu daha da gelişmiştir (Mehtiyeva, 2012:2068).

Azerbaycan ve Türkiye arasındaki kültürel etkileşime araştırmasında yer veren Hüseynova (2008) yapılan anlaşmaları bu şekilde sıralamıştır:

"Bu alanda daha fazla Eğitim, Kültür, Dışişleri ve İçişleri Bakanlıklarının ilgili organları, YÖK (Yükseköğretim Kurulu), TÜRKSOY, TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu), DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), BYEGM (Basın, Yayın Bilgileri Müdürlüğü), AMDTYQ (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu) gibi devlet kurumlar ile TÜDEV (Türk Deniz ve Eğitim Vakfı), TKAE (Türk Kültür Araştırma Enstitüsü), TDAV (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı) gibi özel teşkilatlar faaliyet göstermektedir" (Hüseynova, 2008:24).

Türkiye, Azerbaycan'a mektep binalarının tadilatını, öğrencilerin ders vesaitleriyle temin edilmesini sağlayacak birçok maddi destekte bulunmuştur. Bununla birlikte, Türkiye'nin insanî kaynaklarının yardımıyla Diyanet Vakfı Yüksek öğrenim kurumu olan Bakü Devlet Üniversitesi'nde (BDÜ) din bilimi üzerine fakülte açmıştır (Aras ve Süleymanov, 2012). Eğitim alanına yüklü miktarda para yardımının yapılması öğrenci ve öğretmen sayısının artmasına da etki etmiştir. Nitekim, öğrenim gören öğrencilerin sayısı dört bin sekiz ve eğitim veren öğretmenlerin sayısı ise beş yüz civarlara ulaşarak kayda değer artış görülmüştür (Kılıç, 2012:18).

90 öncesi dönemlerde Sovyetler Birliği hükümeti Azerbaycan halkının maddi manevi varlıklarını yok etmeğe çalışarak ulusal, milli değerlerinden uzaklaştırmaya, başkalaştırmaya yönelik politika izlemiştir. Ancak sanat alanında üst düzeyde eğitim söz konusu olmuştur. Bu bilgi birikiminden yararlanmak için Azerbaycan'da sanat eğitimi alan Türk öğrencilerinin sayısında artış yaşanmıştır. Bu öğrenciler kültür ve diğer alanların gelişmesinde etkili rol oynamıştır (Mehtiyeva, 2012: 2084). "Türkiye halkı Azerbaycan resim sanatına ilgisini, İstanbul'da düzenlenen sergiyle ortaya koymuştur. Aynı zamanda Türkiye'nin kardeş misafirleri - ressamları halkın konduğu olmuştur" (İbrahimov, 2013: 235).

Aynı şekilde birçok Azerbaycanlı sanatçı Türkiye'de eğitimci olarak ve sanat kurumlarında görevlendirilmiştir (Mehtiyeva, 2012:2083). Resmi kurumların kurulması ve eğitimci olarak davet edilen sanatçılar Türkiye'de dünya sanatıyla tanışarak geleneksel ve beşeri değerlerin sentezini eserlerine yansıtmıştır. Bu etkileşim, Azerbaycanlı sanatçıların yenilikçi yaklaşımla farklı tarzda eserler üretmelerine yardımcı olmuştur (İbrahimov, 2013: 235).

Bu süreçte, yer alan sanatçılar arasında Selçuk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümünde çalışan Prof. Orhan Cebraioğlu "Hudu Sanat Mektebi"nin temsilcilerinden ve kurucu üyelerindedir. Orhan Cebraioğlu diğer sanatçılar gibi SSCB'nin dağılmasıyla sanat arayışlarını Türkiye'de sürdürmüştür (Bağirov, 2000:35). Sanatının ilk yıllarında milli, geleneksel değerlerle bilimsel görüşlerin yer aldığı eserler üretmiş, ancak etkileşim nedeniyle soyut tarza yönelmiştir. Aynı şekilde, Prof. Teymur Rzayev klasik portrelerle birlikte, soyut resimler de üretmiştir. Yeditepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümünde öğretim üyeliği yapan Teymur Rzayev birçok Azerbaycanlı sanatçı gibi sanat kurumlarının kurulmasında görev almışlardır.

Türkiye'de sanatın gelişimine katkıda bulunmak, genç sanatçıların akademik öğretilerle eğitim görmelerini desteklemek ve bu alanda deneyim kazanmalarını sağlamak amacıyla Türkiye ve Azerbaycan Yükseköğretim kurumlarıyla işbirliği de yapılmıştır. 2000 yılında kurulan Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi (ADRA) ile Karadeniz Teknik Üniversitesi arasında Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü kurulmasını öngören sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmeye esasen ADRA'nın Akademik Resim Bölümünün programıyla eşleşen Resim Bölümü kurulması plânlanmıştır. 2009 yılında öğrenime açılan bölümde Prof. Mansur Caferov, Doç. Dr. Meher Bayramov, Prof. Yusuf Alizade gibi Azerbaycan'ın önde gelen isimleri eğitim vermiştir.

2002 yılında Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi kurulmasına Türk grafik sanatçısı Aydın Erkmen ve resim sanatçısı Turan Erol'le birlikte Azerbaycanlı ressam Tahir Salahov da önderlik etmiştir. Projede Rus ve Azerbaycanlı sanatçılar yer almıştır. Bu projede sanatçılar Türkiye için önemli tarihi olayları aktarmıştır. Müzenin açılışı 2002 yılı Ağustos ayında gerçekleşmiştir (Mehtiyeva, 2012:2084).

2001 yılında Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de Atatürk Araştırma Merkezi açılmıştır. Atatürk Kültür Dil Merkezinin açılması ve Türk dilli devletlerin vakıflarının kurulması Türkiye Azerbaycan ilişkileri açısından önem arz etmiştir. 2002 yılında Atatürk Merkezi'nde Atatürk mirasının tanıtımına ve yaşatılmasına dair seminer düzenlenmiştir. 2004 yılında ise Azerbaycan Atatürk Merkezinde "Türkiye'de Eğitim: Doğuyla Batının Kavuştuğu Nokta" isimli etkinlik yapılmıştır. Bu etkinlikte Azerbaycanlı öğrenciler Türkiye eğitim sistemiyle

tanışmıştır (Babayeva, 2013: 90, 91).

Türkiye, 2003 yılında " XXI Yüzyılda Azerbaycan Türkiye ilişkileri" adı altında düzenlenen forumda eğitim, toplumsal ve kültürel ilişkilerin gelişimini destekleyecek adımların atılmasında önemli rolü üstlenmiştir. Nitekim 2003 yılında İstanbul'da Azerbaycan Yazarlar Birliği başkanı, Azerbaycan Halk yazarı Anar Rzayev'in 65. yıl dönümüne ithafen "Anarlı hafta" isimli etkinlik düzenlenmiştir. Etkinlikte Anar'ın yaşamı ve filimlerinden görseller sergilenmiş, "Anarla yüz yüze" isimli film izlenmiştir. Ayrıca "Tiyatro" dergisinde yazarın "Beş katlı apartmanın altıncı katı" isimli eseri tiyatro eleştirmenleri tarafından ele alınmıştır. Aynı zamanda bu eser İstanbul Büyükşehir Belediyesinde yönetmen Can Doğan tarafından sahnelenmiştir. Bununla birlikte 2004 yılında Türkiye'de bulunan Azerbaycan teşkilatları arasında birlik sağlayan "Türkiye Azerbaycan Dernekleri Federasyonu" kurulmuş ve Türkiye'nin kültür beşiği olan Hatay'a bağlı İskenderun şehrinde konferans düzenlenmiştir.

2020 ve 2021 yılları arasında eğitim, sanat ve kültürel alanlarda yeni anlaşmalar imzalanarak işbirlikleri yapılmıştır. Bu işbirlikleri Azerbaycan Türkiye kültürel etkileşimini olumlu yönde etkilemiştir. İki kardeş ülke Azerbaycan ve Türkiye diğer Türk dilli ülkelere nispeten iyi ilişkiler içerisindedir. Bunun nedeni olarak benzeşik dil, din, alfabe, gelenek ve ortak tarihimiz gösterilebilir.

Sonuç

1990 yılından itibaren Azerbaycan Türkiye ilişkileri üç aşamada incelenmektedir. Birinci aşamada Mütellibov dönemi yer almaktadır ve Rusya eğilimli bir siyaset yürütülmüştür. Bunun yanında Türkiye ile anlaşmalar imzalanmış, az da olsa ilişkiler kurma yönünde çabalar sarf edilmiştir. Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olarak Türkiye Azerbaycan'la diplomatik ilişkiler geliştirerek konsolosluk ve büyükelçilik açmıştır. Mütellibov'dan sonra iktidara gelen Elçibey koyu Türk milliyetçisi, Atatürk hayranı bir siyasetçi olarak, iç ve dış politikada "Bütün Azerbaycan" ve Türkçülük anlayışıyla hareket etmiştir. Elçibey döneminde Türkiye eğilimli siyaset yürütülmüş ancak istenilen düzeye ulaşılamamıştır. Elçibey'den sonra iktidara gelen Aliyev, Rusya yönlü siyaset izleyerek Türkiye'ye mesafeli duruş sergilemiştir. Aliyev, Karabağ sorununda ve diğer sorunlarda Rusya'dan karşılık alamamış ve denge politikası yürütmüştür. Rusya'yı kızdırmamak adına denge siyasetini öngören Aliyev, Türkiye ve Batı ekseninde yol izlemiştir. Mesut Yılmaz'ın Karabağ savaşında Azerbaycan topraklarının bütünlüğünü destekleyerek Ermenistan ve Türkiye arasındaki Alican sınır kapısını kapatmasını öngören anlaşmaya imza atması iki ülke arasında güven duygusu oluşturmuştur. Azerbaycan ve Türkiye arasında yapılan sözleşmelerle ekonomik, siyasal, kültürel ve ticari alanların ve ilişkilerin gelişmesi söz konusu olmuştur. Petrol anlaşmalarında Türkiye'nin de yer alması, Azerbaycan'la stratejik ortaklığı sağlamıştır. Bağımsızlık sonrası epey yol kat eden bu ilişkiler İlham Aliyev döneminde yüksek düzeye ulaşmıştır. Bilimsel çalışmalar yapılması için ortamın temin edilmesi, bilim, sanat insanların ve öğrenci mübadelelerini içeren anlaşmaların yapılması iki ülke arasında kültür bağlarının gelişmesini sağlamıştır. 90'lı yıllarda yapılan anlaşmalar ileri zaman kültürel ilişkiler için alt yapıyı da oluşturmuş ve halkların, milletlerin etkileşiminde önemli rolü üstlenerek ortak değerleri, gelenekleri de birleştirmiştir. 1991 yılı sonrasında Mesut Yılmaz'ın Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının tanınması kararı üzerine siyasî, ekonomik düzeyde gelişen ilişkileri kültürel etkileşim takip etmiştir. Bu etkileşim sadece devlet çerçevesinde kalmamış, halklar arasında da olumlu ilişkiler kurulmuştur (Guliyeva, 2008: 91). Sanat, memur ve bilim insanı mübadelesiyle bu alanlarda tecrübelerden yararlanılması iki ülke arasındaki sosyo kültürel etkileşimi daha da güçlendirmiştir. Nitekim Azerbaycanlı sanatçıların Türkiye'ye davet edilerek sanat alanında yeni fakülte kurmaları ve eğitimci olarak devam etmeleri kültür etkileşiminin hız kazandığını göstermiştir. Farklı eğitim sistemini, muaddel sanatsal anlayışla uygulayan Azerbaycanlı sanatçıların ortaya koyduğu etkileşim Türk sanatına çeşitlilik katmıştır. Aynı zamanda Azerbaycanlı sanatçılar çağdaş sanatlarla tanışarak yeni ifade tarzında eserler üretmiştir. Azerbaycanlı ressamların Türkiye'de resim sergisi düzenlemesi de sanatsal, kültürel ve sosyal etkileşimi sağlamıştır. Kültürel ve sosyal etkinlikler arasında yer alan Türk ve Azerbaycanlı yazarların, bestecilerin eserlerinin sahneleştirilmesi, film festivallerinin düzenlenmesi ve şairlerin yıl dönümlerinin kutlanması geleneksel değerlerin tanıtılmasında büyük rol oynamıştır. 1992 yılında vizesiz giriş çıkış izni anlaşmasının yapılması ve alfabe kanununun kabul edilmesi iki ülke arasındaki ilişkileri pekiştirmiştir. 2000'li yıllarda sosyal, kültürel ve sanatsal etkileşimde önemli derecede gelişim yaşanmıştır. Atatürk ve Kurtuluş Savaşı müzesinin oluşturulmasında Tahir Salahov'un Rus ve Azerbaycanlı ressamlardan oluşan gruba önderlik etmesi iki ülke arasında zamanla oluşan güven duygusunu ve kültürel etkileşimi ortaya koymuştur. Atatürk ilkelerini ve mirasını Azerbaycan'da tanıtmak ve yaşatmak amacıyla Atatürk Kültür Merkezi'nin kurulması

ilişkilerin sadece devlet düzeyinde değil halklar arasında da geliştiğini göstermiştir. Türk dilinin öğrenilmesini sağlayan kültür merkezlerinin açılması, Azerbaycan Yüksek öğrenim kurumlarının diplomalarının Türkiye Yüksek öğretim kurumu tarafından kabul görmesiyle iki ülke eğitim sisteminde yer alan kurumlara karşılıklı olarak ilgiyi artırmıştır (Doğan, 2009:65). Sovyetler Birliği'nin yürüttüğü politika gereği birbirinden uzak kalan Azerbaycan ve Türkiye arasında 1990 yılı sonrasında "tek millet iki devlet" sloganı çerçevesinde kültürel ilişkilerde önemli noktaya gelmiş, ortak değer faktörleri ile birlikte etkileşim yaşanmıştır. İki kardeş ve dost ülke arasında toplumsal ve kültürel etkileşime kapı açan başarılı ve etkili projeler, anlaşmalar devlet düzeyinde ve halklar arasında karşılıklı kültür, sanat etkileşimine, iş birliğine olanak sağlamıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında kültürel, toplumsal ve sanatsal etkileşim istenilen düzeyde ilerlemese de 2000'li yıllar sonrasında gelişim yaşanmıştır. Günümüzde etkinliklerin süreklilik teşkil etmesi kültürel, toplumsal ve sanatsal etkileşime ivme kazandırmış ve sanatsal, kültürel ilişkiler açısından yapılandırıcı, birleştirici köprü rolünü oynamıştır. Bu gün her iki ülkede çok sayıda turistik, eğitim amaçlı, aile bağları oluşturmuş genç sayısı artmaktadır. Bu da ülkeler ve halklar arasında sosyo-kültürel ilişkileri geliştirerek etkileşimi sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Abbasov, Namık. Azerbaycan devletinin modern koşullarda kültür politikasının unsurları ve ahlaki değerlerinin gelişme aşamaları. Bakü: Teknur, 2008.
- Akdoğan, Seçkin. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti ilişkileri (1991-2000), Yüksek Lisans tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Programı, 2007.
- Alkan, Haluk. Azerbaycan paradoksu Azerbaycan'ın iç ve dış politikası, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- Aras, Osman Nuri. Asrın Anlaşması ve Azerbaycan ekonomisine etkisi, Akademik Araştırmalar Dergisi, Ağustos - Ekim, Yıl: 8; Sayı: (30), (2006): 41-59.
- Aras, Osman Nuri., ve Süleymanov, Elçin. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Türkiye ekonomik ilişkilerinin sektörel değerlendirilmesi. International Symposium on Regional Cooperation and Development, (2012):27-99.
- Aslan, Yasin. Avrasya Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Üçüncü Roma'nın Jeopolitik Arzuları , Ankara, 1996.
- Aslanlı Araz., ve Hesenov, İlham. (2005). Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan'ın Dış Politikası (1993 – 2001). Platin Yayınları. Ankara.
- Aslanov, Elnur. Azerbaycan-Türkiye; Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık, Berikan Yayın Evi, Maltepe/Ankara,s(2012):9-12
- Aydın, Ulviye. Türkiye – Azerbaycan ilişkilerinin son on yılı (2006-2016): kardeşlikten stratejik gerçekliğe uzanan yol. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi Cilt:6 Sayı:13, (2018): 38 - 62
- Azerbaycan-Türkiye ilişkileri. Wikizero. 2020. Erişim adresi: https://www.wikizero.com/tr/Azerbaycan-T%C3%BCrkiye_ili%C5%9Fkileri
- Babayeva, Vefa. Haydar Aliyev Dönemin Türkiye Azerbaycan İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ticari Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Bağirov, Rafael. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Beşikçi Öraz, S. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 16/2, (2016):37-252.
- Cemilli, Elnur. ABD'nin Güney Kafkasya Politikası. İstanbul:IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Çölükoğlu, Eren. Türkiye'nin Asya ülkeleriyle ilişkileri. Uluslar arası Politika Akademisi. 2020. Erişim adresi: <http://politikaakademisi.org/2020/05/24/turkiyenin-asya-ulkeleriyle-iliskileri/>
- Doğan, Yeşim. 1990 Sonrası Türk Dış Politikasında Dış Türkler Faktörü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek 2009.
- Er. Teymur Rzayev ile söyleşi. 2016. Erişim adresi: <https://www.ulkemgazetesi.com.tr/magazin/teymur-rzayev-ile-soylesi-h19075.html>
- Guliyeva, Nergis. Azerbaycan-Türk Kültürel İlişkilerinin Tarihsel Öncülleri. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü, Güzel Sanatlar Enstitü Dergisi, Sayı 20, (2008):91-99. Erişim adresi: <http://edergi.atauni.edu.tr/ataunigsed/article/view/1025002246/1025002248>
- Gürler, Tolga. Azerbaycan – Türkiye İlişkileri (1991-2003) Siyasi, Askeri, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Açından. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, 2015.
- Hasanov, İlham. Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan'ın dış politikası, Yüksek Lisans tezi, Ankara:Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

- Hüseynova, Fergane. Bağımsızlık döneminde Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin kültürel yönleri (bilim, eğitim, kültür). Bakü: Grif baskısı, Nurlan, 2007.
- Hüseynova, Fergane. Azerbaycan-Türkiye kültürel ilişkileri, kültürel sorunlar. *Kültürel Eğitim Müzik Dergisi*, 2008. Erişim adresi: http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=452
- İbrahimov, Eldeniz. *Azərbaycanın ulusal tasviri sanati*. National Fine Arts of Azerbaijan, İstanbul: A4 Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti ,2013.
- Kasımov, Musa. *Uluslararası ilişkiler sisteminde Azerbaycan (1991 - 1995)*. Bakı: Gençlik Yayınları, 1996.
- Kılıç, Hulusi. Son yirmi yılda Azerbaycan ve Türkiye ilişkilerine kısa bakış. *Azerbaycan-Türkiye; Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık*, Berikan Yayın Evi, Maltepe/Ankara, 2012:13-20.
- Mehtiyeva, Terlan. Türkiye’de Çalışan Azerbaycanlı Ressamların Yaratıcılığı. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15.2007 Ankara, Cilt IV. (2012):2065-2084.*
- Mikail, Elnur. Hasan, ve Tazegül, Alper. *Türkiye ile Azerbaycan siyasi ve ekonomik ilişkileri 1990-2005*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları,2012.
- Novruzov, Kulu. Azerbaycan ve kardeş Türkiye arasındaki eğitim ilişkileri. *Azerbaycan-Türkiye; Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık*, Berikan Yayın Evi, Maltepe/Ankara, (2012) :137-150.
- Rzayev, A., E., Mamaedov, N. Z., Hasanov, R. G. ve Nebiyev, V. R. XIII. Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyetinin yaranması, İç ve dış politika. Rzayev, A. E. (Ed). Bakı., 2010.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. *Türkiye-Azerbaycan siyasi ilişkileri*. 2011. Erişim adresi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
- Yılmaz, Reha. Azerbaycan siyasetinde bağımsızlık sonrası yıllar ve Karabağ problemi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 2, (2010):69-93.
- Yılmaz, Reha, ve Sayın Faik. Mehmet. Azerbaycan dış politikasını belirleyen öğeler ve denge politikasına yansımaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4/1, (2013):23-42
- Kasımlı, Musa. *Azerbaycan'ın Uluslararası İlişkileri (1946-1990)*. Kiyev, 2004.

SOCIO-CULTURAL RELATIONS BETWEEN TURKEY AND AZERBAIJAN AFTER 1990

Leyla Önen

ABSTRACT

Azerbaijan, which gained its independence after 1990, competed with each other for the exploitation of natural gas and oil and many projects were signed. Turkey has been involved in this project as a strategic partner. In this sense, the two countries have common history and values that Azerbaijan-Turkey political, economic, socio-cultural relations began to develop rapidly. In this study between Azerbaijan and Turkey in economic, political, cultural and artistic relations were examined. In the study, it is aimed to deal with the economic, political, social and cultural developments between the years 1990-2020. During the Soviet Union period from 1970 to 1990, a brief discussion of political, cultural and artistic data was given and the economic, political, cultural and artistic knowledge that developed after Azerbaijan gained its independence after 1990 was examined. In the research, political, historical, economic and cultural events were researched and the findings were analyzed. In the study the development of relations between Azerbaijan and Turkey were evaluated. In the study between Azerbaijan and Turkey in line with the development of cultural relations basic economic and political factors are examined. In the research between Azerbaijan and Turkey in economic, political and diplomatic relations have been placed under the same title. in the other part of the study established between Turkey and Azerbaijan socio-cultural, artistic relationships are the subject of research. At the same time, by referring to the agreements signed after the independence, the relations between the two countries with the effect of economic, political, cultural and social developments on the new level were discussed and inferences were made in this direction.

Keywords: Azerbaijan, Turkey, culture, art, politics, economics